

Др Петар Рајчевић⁶

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

**ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКА ПОЛАЗИШТА
У ОПИСМЕЊАВАЊУ ОДРАСЛИХ**

Апстракт: Велике револуционарне енергије и ентузијазма непосредно по завршетку Другог светског рата у Србији био је усмерен ка изградњи новог друштва и другачијег човека са већим бројем надлежности. За реализацију амбициозно постављених планова индустријализације, електрификације и урбанизације био је потребан већи број стручних кадрова разних профила. Владало је уверење да је најбржи начин доласка до тог циља оспособљавање одраслих који су се већ затекли у оживљавању процеса производње. Ваљало је, пре свега, смањити велики проценат неписмених. Тек на тако замишљеној, широкој основи, могло се ићи у даљу васпитно-образовну надградњу. У раду се разматрају полазишта на којима је почивала у то време ова неопходна активност од које се много очекивало.

Кључне речи: дидактика, методика, описмењавање, одрасли, Србија.

Увод

Применом историјске методе истраживања у чланку се расветљавају дидактичко-методичка полазишта и описују (дескриптивна метода) конкретни поступци који су били примењивани приликом описмењавања одраслих у Србији после Другог светског рата. На посредан начин из текста је видљив одговоран приступ и однос организатора према овој, у том историјском периоду развоја земље, важној друштвеној делатности. Полази се од ставова о разликама у описмењавању детета и описмењавању одраслих људи. Значајна су методичка упутства за рад са одраслим описменицима. Расправља се о организацији описмењавања одраслих. Са дидактичког аспекта посматрања посебно су битна сазнања о употребљаваним наставним средствима, методама, принципима и облицима рада. Затим се прелази на наставу почетног читања. Све ово добро је познавати ради тога што се и у данашње време сусрећемо с овом непожељном појавом у друштву коју треба искорењивати.

⁶ petar.raicevic@pr.ac.rs

1. Разлике у описмењавању детета и описмењавању одраслих

Одрастао човек при описмењавању обавља исти посао који савлађује и дете у првом разреду основне школе при узрасту од седам година. Разлика се састоји у начину како се то постиже.

Један од извора тих разлика је друштвеног порекла. Док је описмењавање детета за средину у којој живи и за само дете нормална појава код одраслог човека описмењавање се не посматра као нормална појава ни од стране средине у којој описменик живи а ни од њега самог. И околина и он знају да је описмењавање требало обавити много раније али се из одређених разлога тај посао није на време обавио. При описмењавању детета сваки његов успех доживљава и разуме се као знак његовог напредовања и то не само у послу којим се бави (учењу писања) него и као напредовање у његовом општем развоју. Сазревање одраслог човека је завршено. Време описмењавања код њега се не уклапа у ток његовог општег биолошког развоја.

Други извор разлика више је психолошке природе. Деца још немају изграђене чврсте навике и искуства. Свим новим активностима прилазе нормално, мирно и без отпора. Код одраслих људи то није случај. Они су ограђени па и оптерећени низовима уходаних навика. Оне представљају одређене баријере и доприносе стварању отпора, у ситуацијама кад се појави потреба стицања нових и друкчијих навика од оних раније стечених и формираних.

Трећи извор разлика препознатљив је у мотивисаности за такво учење, за процес и активности у вези с описмењавањем. Дете жели да се афирмише, да достигне своју средину. Оно улаже сву снагу да се описмени. Њему је учитељ врста идеала. Мотиви одрасла човека су практичне природе. Он жели помоћу писмености као основе и других знања да повећа своја месечна примања и поправи животни стандард. Он покушава и жели "да од неквалификованог радника или сељака постане квалификовани радник и писмен човек." (Костић, 1964: 18).

Четврти извор разлика је време. Дете на описмењавању проводи више времена од одраслог човека јер су му то основне обавезе.

Искуство стечено у описмењавању деце треба оставити по страни када је реч о активностима описмењавања одраслих. Иако је то тешко, то се ипак мора учинити да би се могло рачунати на постизање успеха.

Своје одрасле ученике они неће опомињати, на пример, за оне појединости за које би у сваком случају опоменули своје ђаке (децу од седам година). Наставник "неће правити примедбе на начин њиховог седења, друкчије ће их позивати на мир у разреду ако би између себе разговарали и другима сметали. Друкчије ће их и позивати да нешто прочитају, кажу или напишу. **Наставник ће свима њима говорити ви**" (Костић, 1964: 18).

Код полазника који заостају добро је извршити систематско пропитивање читавог пређеног градива. Тако је могуће установити шта поједини описменик не зна. На посебним часовима консултације таквим полазницима пружа се конкретна помоћ како би се постепено отклонило њихово незнање и како би они са много више сигурности и самопоуздања наставили започети посао описмењавања.

2. Организација наставе описмењавања одраслих

Потребно је унапред тачно одредити колико времена описменици треба да проведу у процесу описмењавања. Ђорђе Костић, с тим у вези, предлаже поделу времена предвиђеног за описмењавање на три фазе. Први степен сачињава идентификовање и савлађивање слова са изговорним гласовима. Други степен описмењавања састоји се у увежбавању читања изолованих речи и сасвим кратких реченица. Трећи степен сачињава читање адекватних, (прилагођених) текстова ученичким општим интересовањима. То могу бити текстови везани за опште образовање описменика који су укључени у неки шири програм образовања одраслих.

Свака од поменутих етапа има своје време трајања, свој темпо рада и специфичност организације.

Прва фаза описмењавања захтева да описменик проведе свакога дана најмање педесет минута времена у заједничком раду са наставником. Боља је варијанта да у овој фази сусрет описменика и наставника буде свакодневан и да краће траје него да се у мањем броју дана (два до три пута недељно, на пример) распореди више узастопних часова рада. Не долази у обзир једино рад суботом поподне и, наравно, недељом. Није пожељно, такође, да се време за описмењавање планира и организује непосредно после завршеног осмочасовног посла, без претходног одмора, ручка, као и касно увече. У случају да предузеће својим радницима дозволи описмењавање у радном времену, тада је боље наставу за њих организовати на почетку рада, (смене), него на крају радног времена.

Друга фаза рада слична је првој по томе што је још увек пожељно да сусрет полазника и наставника и заједнички наставни рад на описмењавању буде свакодневан. Оптимално трајање ове активности је око педесет минута најмање до три часа дневно. Ова етапа представља логички продужетак претходне фазе. Описменик наставља са утврђивањем повезивања изговорних гласова са писаним знаковима, графемима, (словима). Увежбава, такође, читање низа једносложних и вишесложних издвојених, неповезаних речи као и читање лакших, (краћих) реченица.

Трећа фаза за описменике представља друкчији квалитет рада. У њој се не обрађују и не увежбавају више издвојене речи или неповезане реченице него се појављују текстови дидактички обликовани и адаптирани за

описменике. Реченице у њима осим што су намењене за вежбање читања обухватају такву материју која им је потребна за њихово опште образовање. У овој етапи рада није више неопходан свакодневни сусрет наставника и описменика. Битно је да се тај контакт са наставником одржава али не мора да буде у континуитету. Тиме се жели постићи да "строго", потпуно вођење започне постепено прерастати у самовођење. Чак и кад би постојали сви услови за настављање свакодневног рада у другој би половини треће фазе ипак требало почети са дисконтинуираним начином рада. Он подразумева организовање најмање једночасовне наставе дневно сваког другог (па и трећег) дана.

За сваку од поменутих фаза или етапа течаја описмењавања предвиђено је одређено временско трајање. Прва и друга фаза трају око тридесет дана, (један месец), док трећа не би требало да траје мање од два месеца. Укупно, дакле, четири месеца (приближно као једно полугодиште).

Наставник на првом часу курса држи краће уводно предавање. Временски оно не треба да траје више од двадесетак минута. На том првом сусрету са полазницима (не више од двадесет одједном), наставник образлаже циљ учења, даје објашњења зашто они треба да се описмене, говори о важности читања и писања. Истиче чињеницу да је читање и писање основни, полазни инструмент стицања других знања. Такође, да је описмењеност услов за пријем на неки од стручних курсева. Сва остала напредовања у служби и у струци немогућа су без претходне описмењености. Онај ко не зна да чита и пише остаје по страни друштвених токова, његов утицај и допринос друштвеном развоју је низак, готово маргиналан па он не може очекивати неко веће повећање своје плате ако и даље остане неописмењен. Сва знања која су записана у књигама таквим људима не значе ништа, остају им недоступна. Бројна писмена обавештења и упозорења њима остају неразумљива. Кен Л. Дулин је написао да човек који не чита није ништа у бољој ситуацији од онога који не зна да чита.

Од полазника течаја током рада наставник очекује на првом месту редован долазак на часове. Мотивише их да слободно питају све што им у наставном градиву није јасно. Препоручује им да међусобно што боље сарађују и да, ако је то могуће, у слободном времену заједнички вежбају. Узорава их да чувају техничка средства која се налазе у учионици и све што је у згради, препоручује да се супротставе сваком појединцу или групи који би својим немаром и непажњом наносили штету.

3. Наставна средства

Полазнике курса на почетку интересује на који начин ће учити да читају и пишу, шта од средстава треба да купе и слично. Дужност је наставника да им објасни да буду стрпљиви и да не журе са набављањем

прибора (буквар, свеске) док им он не каже шта и кад им је што потребно. Треба им рећи да они неће учити по буквару као деца. Редовним ђацима, деци потребна је цела школска година да науче правилно читати и писати, а они (одрасли) то треба да постигну, (оспособе се) за мање времена.

Школска табла била је основна ствар без које наставник није могао успешно да ради. Боља је табла већих димензија. Води се рачуна о њеном правилном постављању у учионици, да буде добро осветљена природном светлошћу, како би сви полазници без потешкоће могли да виде шта на њој пише.

Пожељно је да полазници у учионици буду окружени разним писаним текстовима. У њиховој близини требају бити писани и штампани текстови. То могу бити плакате, упутства или упозорења, расписи, обавештења и слично. Осим текстова ту могу да се нађу и адекватне слике или фотографије испод којих пише шта оне приказују, њихово значење. На зидовима се могу изложити и предмети на којима је понешто исписано. Није лоше да то, на пример, буду возне карте, странице новина, коверти са адресом. Може се изложити и неки часопис или књига. Све то одрасле полазнике курса описмењавања стално подсећа на писану страну језика.

Доста употребљавано средство био је фланелограф. Дешавало се веома често да су наставници уз помоћ организатора курса и самих курсиста за властите потребе израђивали ово учило. За његову израду било им је потребно око два квадратна метра неке храпавије тканине. У обзир долази јута, фланел (отуда име овом средству), грубље памучно платно. Ова се тканина разапне на зид поред табле. Од велике је помоћи наставнику током обрађивања слова. Ако се није набављало, куповало неколико комплета азбуке са великим штампаним словима на посебним картонима и њих је наставник често сам израђивао. На припремљеним картонима величине око 10 цм наставник је тушем, мастилом или чак обичном оловком исписивао штампана слова без украшавања. Што је слово једноставније компоновано и што је обичније његова вредност је већа. Полазници га лакше науче и задрже у свом дугорочном памћењу. Са друге, неисписане стране картона са словом лепком се причвршћивало мало памука. То је омогућавало картончићу са словом да привремено (док треба) стоји на фланелографу (фланелском апликатору) а није отежано његово скидање.

Било је пожељно, такође, да за сваког полазника, описменика набави по неколико комплета слова или словарицу за индивидуални рад, где слова нису већа од два до три квадратна центиметра. На оваква слова не поставља се вата на полеђини јер она служе да се распоређују испред сваког полазника курса на столовима, током рада, тј. приликом формирања, синтетизовања слова у реч(и).

За почетак рада на описмењавању одраслих довољно је да наставник има фланелограф а полазници штампана слова на картонима. У другој

половини првог курса описменицима су даване посебне свеске. У њих су уписивали слова, речи и реченице.

Наставна средства било је могуће обогатити и другим материјалима за описмењавање. Ђорђе Костић (почетком шездесетих година XX века) предлаже наставницима да набаве разне разгледнице које приказују наше градове или знамените личности и да испод њих писаћом машином напишу шта оне представљају.

За другу фазу описмењавања као прихватљива наставна средства, сматра Костић, могу послужити возне карте, разна упутства и упозорења, написи на вратима канцеларијских соба, називи улица, огласи, плакати и слично. Многе од тих материјала описменици су у различитим ситуацијама сусретали али нису знали шта на њима пише. Сада им се пружа прилика да самостално у тренуцима одмора, пре почетка наставе или после наставе, прочитају написано и открију његов прави смисао.

У наставни рад, да би полазницима био занимљивији, повремено треба уносити различите промене. Један од начина за то је да наставник ако има пројектор курсистима прикаже неколико текстова на зиду или платну. С времена на време ако је било могуће, пре или после наставе, гледали су неки филм.

Било је пожељно и приређивање изложбе књига, новина, илустрованих листова, разних рукописа и слично. Осим тога и предавања о писму и начинима писања, о Вуку Стефановићу Караџићу такође знају бити занимљива одраслим полазницима курса описмењавања. Сигурно је да нема ни једног полазника курса описмењавања који не жели чути и којем се не допада, тј. који неће позитивно емоционално прихватити текст Предговора, Огледа српског буквара Вука Стефановића Караџића. Навешћемо само један његов део: "Што су гођ људи на овоме свијету измислили, ништа се не може успоредити с **писмом**. Пријатељу или знанцу своме, који је на далеко преко бијелог свијета, послати мисли своје на комаду артије; читати, што су други писали прије двије иљаде година, и написати, да могу други послуже неколико иљада година читати; то је наука, која ум љуцки готово превазилази..." (Стефановић Караџић, 1827: 1).

Одржавање уверења о важности описмењавања пред полазницима може се постићи и тако да им наставник пре или после сваког часа прочита нешто занимљиво из новина или какве друге публикације коју им обавезно поклања. Читање не траје дуже од два до три минута. Циљ је да се код курсиста развије интересовање за читање и перманентно самообразовање.

Наставна средства новије продукције за основно образовање одраслих чине уџбеници и приручници (класични, програмирани и полупрограмирани), наставна писма и друго, као и припремљен радио и телевизијски програм.

У разноврсност употребе наставних средстава уграђена је и подразумева се разноврсност примене што већег броја различитих наставних метода чији је циљ максимална ефикасност у раду, примена различитих активности, спречавање монотоније и постизање трајнијих знања.

4. Настава почетног читања

У оквиру наставе почетног читања група полазника течаја делила се на рад са полазницима који не знају слова и на рад са полазницима који знају слова. Почетно читање или описмењавање у раду са групом која не зна слова (никад их претходно није упознавала) започињао је са вокалима зато што су они лаки за изговор, сами за себе они представљају посебне речи, па је самим тим већа вероватност да ће сваки описменик у њима лакше уочити одређени смисао.

Када схвате, њима до тад непознат, појам речи, наставник обавештава курсисте да се речи састоје из гласова. Доводи их до сазнања да је сваку реч могуће раставити на гласове али се не задржава на томе, не увежбава то, него почиње са вокалима тако што их као речи издваја из реченице будући да је у овом поступку евидентнији и полазницима јаснији смисао. Наставник узима довољно примера тако да сви могу да схвате. Он тако може рећи: ја и ви. Ноћ и дан. Рат и мир. Живот и смрт. Топло и хладно. У свим овим и аналогним другим примерима самогласник и представља реч сачињену од једног гласа. Након тога наставник позива неког од одраслих ученика да каже реченицу у којој се налази реч и. Полазник може рећи нпр.:

Хлеб и со.

Брат и сестра.

Отац и мајка.

Исток и запад.

Север и југ.

Вода и вино.

После уверења да је пажњу описменика привезао за реч, и наставник уверивши се да ученици реч и идентификују у реченици, те да и сами могу саставити реченицу у којој се налази реч *и* прелази на речи у којима му је битан овога пута глас *и*. Најлакше је започети тако да глас *и* буде на почетку речи:

их!

иш!

иде

има

иза

ипак

икад

Ива

Иса

Ика

иде

име

игра

игда

Иште

игла

ишта

имање

играње

испитивање

Примери речи код којих је глас и на крају:

води	гори	брани	коначни
роди	мати	сјајни	натовари
ходи	рани	крајњи	проговори
збори	храни	одговори	прорачунати

Затим показује неколико речи у којима се и налази у средини речи: риба, свила, Миле.

Кад заврши с показивањем речи наставник од полазника тражи да они нађу неку реч у којој се и налази на почетку, на крају или у средини речи. Полазници се чак не морају досетити неке нове речи, довољно је да употребе реч коју је наставник навео као пример.

Када обради распознавање вокала и у речима наставник на фланелски апликатор ставља штампано слово И тако да га сви виде и објашњава полазницима да то слово у писању представља глас И. Ако нема фланелографа наставник слово испишује на табли. Да би активирао одрасле ученике и они треба да испред себе имају мања слова или печате са словима које отискују на папир.

После вокала и прелази се сличним поступком на распознавање вокала е. Затим се упознају вокали а, о, у. Када се увери да сви полазници курса описмењавања добро распознају самогласнике, наставник прелази на обраду сугласника.

Рад са полазницима који знају слова разликује се од рада с полазницима који не знају ни једно слово. Најбоље је, стога, да се издвоји група полазника који су раније учили да читају и пишу али су доста тога заборавили.

Очекује се да они поуздано распознају вокале. Ако се увери да их заиста познају наставник се не задржава на поступцима потребним за њихову обраду као код групе која их никад раније није учила и упознала. Прелази се на консонанте. Међутим, најчешће слова њима не представљају тешкоће. Код њих се појављује проблем синтетизовања. Они уз одређени напор нижу гласове помоћу распознавања слова али их такво "читање" не доводи до садржине речи. "Описменик се мора навикнути да при читању оком обухвата два, па и три слова одједном." (Костић, 1964: 94). Обрађивано штиво потребно је добро увежбати. Није пожељно пребрзо прелазити с једног текста на други. Дужност наставника је да полазницима пружи неку врсту модела који ће им помоћи код самосталног читања. Оно мора бити природно и треба да одговара брзини која се употребљава при свакодневном говору. Исто то важи и за интонацију и степен гласноће.

Неписменост као појава упорно истрајава. Није тешко сложити се са констатацијом професора Ранка Булатовића да док год постоје неписмени

тешко се може говорити о успеху. "Ради се о елементарној неписмености и најсавршенијој азбуци, о најлакшем писму и буквалној неписмености. И ми смо, као и многи у свету, мислили да неписмених неће бити, а сад ни ми, као ни свет, не знамо ни колико их имамо. Званични статистички подаци о стању неписмености недовољно су поуздани. То се посебно односи на податке који се добијају општим пописом становништва, јер се до њих не долази на основу непосредног проверавања, него, најчешће, на основу изјава особа - чија се писменост "процењује" - о томе да ли су писмене или нису." (Булатовић, 1985: 12). Показатељи добијени на такав начин мало казују о стварном броју неписмених а још мање о нечијој писмености или одређеном нивоу писмености. Стручњаци Савезног завода за статистику проверавали су тестом писменост оних који су 1953. године приликом пописа становништва изјавили да су писмени. Објаснили су да је - поред пописом установљеног броја неписмених - 28,3 % тестираног сеоског становништва и 35 % градског становништва било неписмено или полуписмено. "Неписмени човек све теже остварује право на рад, а ако се и запосли он може да ради само најгрубље послове. Његов лични доходак, ако је у радном односу је најнижи. Последице тога положаја преносе се и на чланове његове породице. Зато је ликвидација неписмености постала примарни и неодложни друштвени задатак." (Ристановић, 1974: 142).

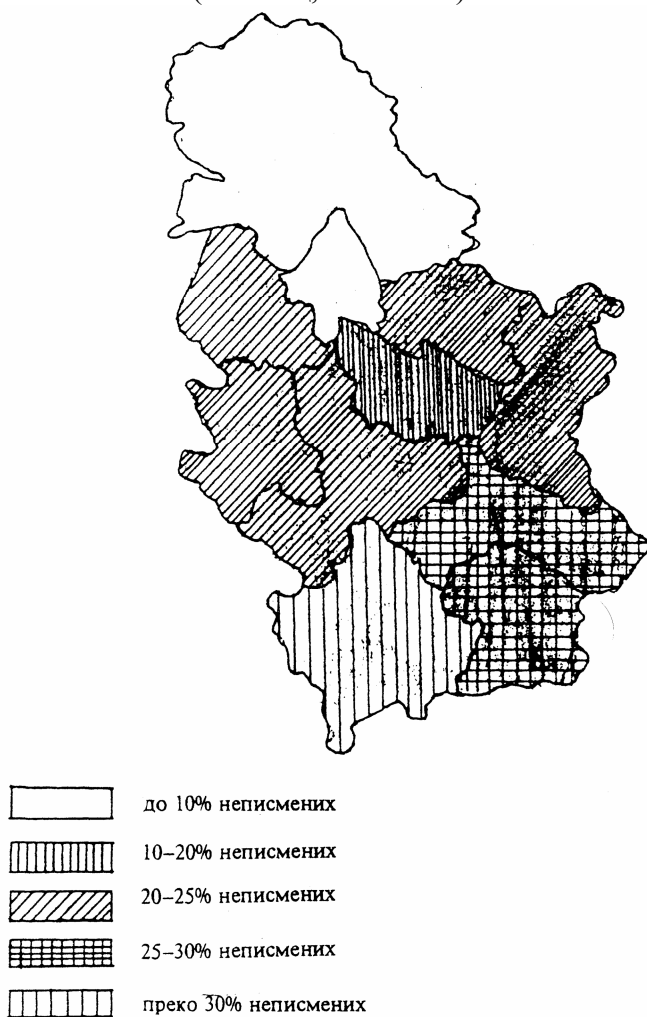
Скупштина СР Србије планирала је да се до 1980. године описмене сви неписмени грађани, првенствено млађи, до 40 година старости. Свима који желе планирано је омогућавање и стицање потпуног основног (осмогодишњег) школовања. Са том намером усвојен је Оријентациони програм десетогодишње акције описмењавања. У складу са предузетим мерама број полазника који се описмењавао и допуњавао своје основно образовање повећао се са 7.000 колико их је било 1969. године на 38.000 1973. године. На подручју Републике било је у то време преко 200.000 неписмених до 40 година старости и око 500.000-600.000 грађана без потпуног основног образовања. Акција је нарочито требала да се покрене у 68 општина које у 1973. години нису ништа радиле на описмењавању. Биле су то општине са највећим бројем неписмених.

Преко 4.800.000 лица или око 2/3 становника старијих од 10 година није имало потпуно основно школовање. Анкета Републичког завода за статистику показала је да школске 1969/70. године у 75 општина на недовољно развијеним подручјима Републике основним образовањем није било обухваћено 39.545 школских обвезника од 7 до 15 година. Од тога било је 4.705 школских обвезника од 7 до 11 година (I до IV разреда) и 34.840 школских обвезника од 11 до 15 година (V до VIII разреда). Исте школске године 1.587 школских обвезника није било уопште уписано у школу. У току трајања наставне године школу је напустило 9.527 ученика.

Да би акција на описмењавању и основном образовању одраслих успела било би нужно затворити изворе нових неписмених. Међутим, то се није могло постићи. Школске 1970/71. године разним облицима за основно образовање одраслих било је обухваћено свега око 34.000 полазника. Од тога броја било је 3.500 потпуно неписмених. Акција на ликвидацији неписмених није успела да обухвати ни цео прилив нових неписмених.

Са карте неписмености становништва старијег од 10 година у Србији 1971. године видљиво је да развијенији крајеви имају мање неписмених од неразвијених крајева. Најмањи проценат (до 10 %) неписмених имају Војводина и Београд са околином а највише неписмених (преко 30 %) је и даље на Косову и Метохији.

*Карта неписмености становништва старијег од 10 година у Србији 1971.
(Богавац, 1980: 219).*

У школама за образовање одраслих на ужем подручју СР Србије, (без САП), било је крајем школске 1969/70. године укупно 34.484 полазника. Од тога школе за основно образовање похађао је 21.191 полазник.

Пописом становништва из 1981. године откривено је да је готово сваки десети, за писменост дорасли становник Србије неписмен. Неписменост, дакле, није само наслеђе прошлости и не ишчежава него се она и даље задржава. Описмењавањем и основним образовањем одраслих ни у овом периоду не можемо бити задовољни. Категорија неписмености не нестаје као превазиђена у пописима нашег становништва. У већем броју земаља развијеног света регистровање те појаве престало је прилично давно. "На овом свету не постоји писмено становништво које је сиромашно и не постоји неписмено које то није. **Са образованим становништвом економски напредак постаје, у неку руку неизбежан.**" (Кулић, 2003: 42). Значајно је такође да се и у Србији потврђује опште позната законитост, карактеристична за цео свет, да се карта писмености и неписмености подудара са друштвено-економском развијеношћу или неразвијеношћу појединих регија.

Описмењавање није писменост па та два појма не треба употребљавати у синонимном значењу. Писменост није основно или елементарно него највише образовање. Професор Булатовић истиче да је писменост зов креативности, оно што се зна из себе или никако. По томе сама вештина писања и читања не гарантује писменост, већ је само средство за преношење усмености у писменост. Наглашава да је наш народ писмен на различите начине. Упозорава, такође, на поруку Паула Фреиреа да писменост није читање речи, већ читање света. Стање неписмености и полуписмености у нас означава невеселим. Његово решавање види у далеко активнијем односу друштвене заједнице. Активност на искорењивању неписмености у Србији обухвата "три главна подручја: (1) рад на обухвату и спречавању осипања основношколских обавезника-деце, (2) рад са неписменим одраслима и (3) рад на ретенцији и развијању писмености одраслих (како, да парафразирам Nietzschea, пробуђени не би опет заспао). Мора тако или никако. Где и кад то није случај, онда описмењавање одраслих мора личити на окретање воденичког точка, који се непрестано окреће, али напред не миче ни корака." (Булатовић, 1985: 21).

У Србији је обавезним (осмогодишњим) основним образовањем било обухваћено преко 96 % деце узраста од 7-15. године. Близу 20 % оних који су се уписивали у основну школу нису је завршавали осамдесетих година двадесетог века. Описмењавање и основно образовање одраслих сматра се димензијом људског живота која треба бити извор сопственог развоја доступан свима. Број школа за основно образовање одраслих са подацима по полу за 1982/83. школску годину видљив је из следеће табеле.

Основно образовање одраслих у 1982/83. (Почетак школске године)
(Булатовић, 1985: 21).

	Школе	Ученици		Ученици који су завршили школу 1981/82.
		Свега	ученице	
СФРЈ	178	16.662	7.547	15.592
СРБИЈА	87	8.449	4.262	10.131
Територија СРС ван територија САП	57	6.182	3.224	8.540
Војводина	27	1.977	990	1.074
Кос. и Мет.	3	290	48	517

Организациони облици образовања одраслих су:

1. **настава на даљину,**
2. **разредно-часовна настава или школска**
3. **неусмеравано или "чисто" самообразовање.**

Настава на даљину се појављује у три основна модалитета. То су а) патронажни облик (настава у кући) - за неписмене и полуписмене, тј. за полазнике прве и друге године, б) консултативно-инструктивни и в) консултативно-дописни, са елементима учења путем (полу)програмираних материјала намењен полазницима треће и четврте године основног образовања. Све поменуте облике прате и одговарајућа наставна средства.

Закључак

Иако на први поглед на почетку XXI века изгледа анахроно расправљати о елементарним стварима као што је описмењавање одраслих у Републици Србији због још увек нерешених питања с тим у вези, то нажалост није тако. Пошто је овај проблем у прошлости био још тежи није лоше да се упознају и проуче искуства стицана у раду претходних генерација. Њих смо потражили у делима која ову проблематику посматрају са дидактичко-методичке стране, с циљем да се уоче трансферични садржаји које је уз примену савременијих техничких средстава и осталих научних достигнућа могуће применити и у данашње време. Важност решавања овог проблема, односно, смањивање и покушај искорењивања неписмености посматра се кроз директан утицај на стил живота људи. Виши образовни ниво становништва утиче на економски напредак, а он је основ за све остало.

Литература

- Богавац, Т. (1980): *Школство у Србији на путу до реформе (развој школа 1945/1975)*, Београд, Институт друштвених наука.
- Булатовић, Р. и сар. (1985): *Основно образовање одраслих*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, Катедра за андрагогију Филозофског факултета у Београду.
- Костић, Ђ. (1964): *Описмењавање одраслих*, Београд, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.
- Кулић, Р. (1997): *Садржај рада и образовање*, Београд, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду.
- Кулић, Р. (2003): *Образовање одраслих на прелому векова*, *Педагогија*, Београд, 1, 42.
- Ристановић, С. (1974): *Социјалне разлике у области образовања и друштвени инструменти за њихово превазилажење*, Београд.
- Савићевић, Д. (2004): *Учење и старење*, Београд, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду.
- Стефановић Карацић, В. (1827): *Први српски буквар*, Беч.

Petar Rajčević, Ph. D., University Senior Lecturer
Teacher Training Faculty in Prizren - Leposavić

DIDACTIC AND METHODOLOGICAL BASES OF LITERACY WORK WITH ADULTS

Summary: *Great revolutionary changes and enthusiasm immediately after the World war II in Serbia was aimed at the building of new society and a new man with more responsibilities. For realization of such ambitiously set plans of industrialization, electrification and urbanization a number of different experts was required. There was a conviction at the time that the fastest way to the goals set was providing the adults who had already been in the process of production with corresponding skills. The first task was a reduction of high percentage of illiterate people. Only after having envisaged such a large scale plan was it possible to make further steps in the educational process. The paper considers starting points of the activities that had great expectations.*

Key words: didactics, methodology, literacy work, adults, Serbia.